

L'educació primària a Mallorca

Maria Bel Pomar Fiol

RESUM

El present treball aporta un conjunt de dades actualitzades amb la finalitat d'identificar alguns trets de l'educació primària a l'illa de Mallorca. Identifica, també, algunes de les preocupacions i perspectives de futur, a curt i mitjan termini, a partir de les dades recollides, dels reptes que té plantejats l'educació primària i d'algunes de les experiències innovadores que s'estan desenvolupant a la nostra illa.

RESUMEN

El presente trabajo aporta un conjunto de datos actualizados con la finalidad de identificar algunos rasgos de la educación primaria en Mallorca. Identifica también algunas de las preocupaciones y perspectivas de futuro, a corto y medio plazo, a partir de los datos recogidos, de los retos que tiene planteados la educación primaria y de algunas de las experiencias innovadoras que se están desarrollando en nuestra isla.

INTRODUCCIÓ

La reflexió sobre la situació de l'educació primària a Mallorca que es presenta en aquest estudi té dues parts: en primer lloc, s'analitzen alguns indicadors sobre l'estat actual en relació amb l'alumnat matriculat, els centres de primària i l'alumnat estranger. Les dades presentades corresponen als tres últims cursos escolars (2002-2003, 2003-2004 i 2004-2005) amb l'objectiu de facilitar l'anàlisi sobre la seva evolució. En segon lloc, s'exposen algunes reflexions sobre perspectives de polítiques i pràctiques educatives, entenent que l'anàlisi anterior sobre la situació actual de l'educació primària a Mallorca requereix una mirada més ampla sobre el present i el futur, que ens permeti saber quina idea d'escola i de qualitat educativa desitjам i cap on decidim encaminar els esforços. En aquesta segona part es presenten alguns dels reptes que té plantejats l'etapa de primària (tot i que no en són exclusius), com també experiències escolars que intenten donar resposta a aquests reptes.

Les dades provenen de la informació aportada per la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, com també de la informació publicada pel Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

PRIMERA PART: ALGUNS INDICADORS DE LA SITUACIÓ ACTUAL**L'alumnat d'educació primària**

QUADRE I. NOMBRE D'ALUMNAT MATRICULAT ⁽¹⁾			
	2002-2003	2003-2004	2004-2005
	Alumnat	Alumnat	Alumnat
CENTRES PÚBLICS	25.912	26.029	26.126
CENTRES CONCERTATS	18.032	18.044	17.924
CENTRES PRIVATS	1.336	1.331	1.332
TOTAL	45.280	45.404	45.382

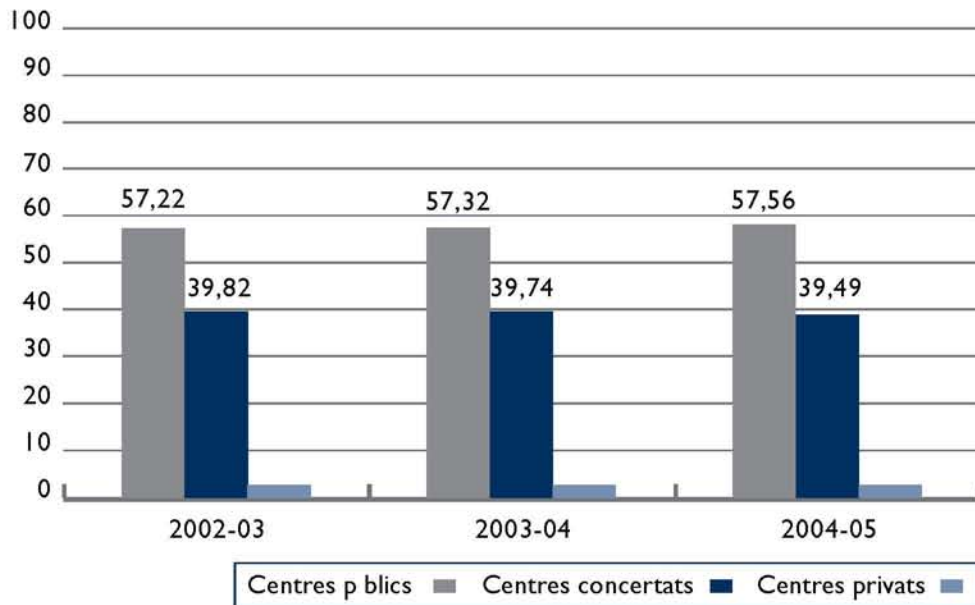
(1): No inclou l'alumnat d'incorporació tardana

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

L'escolarització de l'alumnat de primària a Mallorca al llarg dels tres darrers cursos es manté al voltant dels 45.000 alumnes i ha experimentat un increment menys rellevant que en cursos anteriors. Així, per exemple, si comparem el curs 2002-2003 amb el curs anterior, l'augment fou de 669 alumnes, fet que obligà l'administració educativa a impulsar una política de construcció de nous centres i ampliació dels ja existents.

Així mateix, es pot veure que l'increment d'alumnat repercuteix en l'escola pública, mentre que els centres concertats i privats mantenen una matrícula semblant. Més endavant s'analitzen les xifres relacionades amb l'alumnat estranger, però es pot anticipar aquí que aquesta repercussió està relacionada amb l'augment considerable de l'escolarització d'alumnes procedents d'altres països.

Tal volta el fet que la matrícula general hagi experimentat un creixement menys rellevant que en cursos anteriors i s'hagi estabilitzat ha provocat que l'impacte de l'escolarització d'alumnat estranger hagi estat menys significatiu del que es podria esperar (tot i ser-ho), com a conseqüència de la caiguda de natalitat, que ha permès respondre a la nova demanda d'escolarització. Ara bé, cal considerar en un futur a curt termini els efectes sobre l'escolarització a primària del fenomen de reagrupació familiar d'immigrants i del procés de regulació d'immigrants extracomunitaris, com també l'augment de naixements de mare estrangera a la nostra comunitat. Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística, l'any 2004 les Balears foren la comunitat autònoma on es produïren més naixements de mare estrangera; concretament un 21,83%, que suposa un de cada cinc naixements.

GRÀFICA I. EVOLUCIÓ DEL PERCENTATGE D'ALUMNAT MATRICULAT

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

Es pot observar que la matrícula a les escoles públiques suposa el 57% del total de l'alumnat, la matrícula a les escoles concertades el 39% i la corresponent a les escoles privades es manté al voltant del 3%.

Si comparem les dades del curs 2004-2005 amb les aportades pel MEC per al mateix curs i en relació amb totes les comunitats autònomes de l'Estat, es pot concloure que a Mallorca l'escola concertada i privada té una major presència, atès que escolaritza el 42,42% de l'alumnat, mentre que en el total de l'Estat el percentatge és del 33,4%. D'altra banda, l'escolarització en centres públics de Mallorca suposa el 57,56% i al conjunt de l'Estat l'alumnat escolaritzat en centres públics de primària és del 66,6%.

Els centres d'educació primària de Mallorca

QUADRE 2. CENTRES I UNITATS DE PRIMÀRIA

	2002-2003		2003-2004		2004-2005	
	Centres	Unitats	Centres	Unitats	Centres	Unitats
CENTRES PÚBLICS	143	1.192	144 (1)	1.213	146 (2)	1.239
CENTRES CONCERTATS	76	671	76	670	76	672

Continua

CENTRES PRIVATS	4	53	4	54	4	54
TOTAL	223	1.916	224	1.937	226	1.965

(1): Un centre amb una unitat de primària

(2): Un centre amb una unitat de primària i un centre amb dues unitats de primària

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

Segons informació apareguda a la premsa¹ i citant fonts de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura, per al proper curs està previst obrir un nou centre públic d'infantil i primària a Mallorca (CP Cas Capiscol), atès que, malgrat l'estabilització de la matrícula en els darrers anys, la nostra comunitat autònoma arrossega un dèficit de centres escolars.

Dels set centres de primària i infantil que el govern del *pacte de progrés* tenia previst començar a construir (Conselleria d'Educació i Cultura 2003), s'ha inaugurat el curs 2004-2005 el CP de Son Caliu amb cinc unitats de les dotze previstes. El nou centre públic Cas Capiscol està també inclòs en aquesta relació de set centres.

També en informació apareguda a la premsa,² la Conselleria d'Educació i Cultura ha anunciat la concertació de set aules més en escoles concertades.

Pel que fa a l'augment d'unitats en escoles públiques ja existents (vint de noves el curs 2003-2004 i quaranta-quatre de noves el curs 2004-2005), aquest ha suposat en alguns centres l'ocupació d'espais comuns, amb la consegüent repercussió en les propostes educatives que s'hi realitzaven i que s'han hagut de veure reduïdes.

QUADRE 3. DISTRIBUCIÓ DELS CENTRES PEL NOMBRE D'UNITATS DE PRIMÀRIA

NOMBRE UNITATS	Públics			Concertats			Privats		
	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2002-2003	2003-2004	2004-2005
1 a 5	27	28	29	2	2	2	1	—	—
6	32	29	29	49	50	49	1	2	2
7 a 11	37	39	37	2	1	2	—	—	—
12	25	26	31	15	15	15	—	—	—
13 a 17	17	17	14	—	—	—	—	—	—

Continua

¹ *Diario de Mallorca*, 21 de juny de 2005.

² *Diario de Mallorca*, 24 de juny de 2005.

18	5	4	4	3	3	3	1	1	1
19 a 23	—	1	2	1	1	1	—	—	—
24	—	—	—	2	2	2	1	1	1
25 a 29	—	—	—	1	1	1	—	—	—
30	—	—	—	1	1	1	—	—	—

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

En relació amb les dades que apareixen al quadre 3, s'ha de considerar que alguns dels centres públics que tenen entre una i cinc unitats de primària són centres de nova creació en què progressivament augmentarà el nombre d'unitats.

En relació amb el conjunt d'escoles, es pot veure que predominen les que ofereixen una o dues línies de primària, tot i que s'observa una tendència a fer que augmentin, tal volta per compensar el dèficit de places ja esmentat anteriorment. És probable que aquesta tendència suposi una dificultat en la coordinació del professorat com també en la gestió de les escoles.

QUADRE 4. EVOLUCIÓ DE LES RÀTIOS A PRIMÀRIA PER TITULARITAT DEL CENTRE⁽¹⁾

	2002-2003			2003-2004			2004-2005		
	Centres	Alumnat	Ràtio	Centres	Alumnat	Ràtio	Centres	Alumnat	Ràtio
CENTRES PÚBLICS	143	25.912	21,73	144 ⁽²⁾	26.029	21,45	146 ⁽³⁾	26.126	21,08
CENTRES CONCERTATS	76	18.032	26,87	76	18.044	26,93	76	17.924	26,67
CENTRES PRIVATS	4	1.336	25,20	4	1.331	24,64	4	1.332	24,66
TOTAL	223	45.280	—	224	45.404	—	226	45.382	—

(1): No inclou l'alumnat d'incorporació tardana

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

Al quadre 4 es pot veure que les ràtios es mantenen més altes a les escoles concertades i privades que a l'escola pública, de manera que l'escola pública manté aquests tres darrers cursos una ràtio de 21,4 alumnes per aula, a l'escola concertada gira al voltant dels 26,8 alumnes i a l'escola privada arriba als 24,8 de mitjana.

**QUADRE 5. RÀTIOS A L'ESTAT ESPANYOL I LES BALEARS
PER AL CURS 2004-2005**

	Estat espanyol	Illes Balears
CENTRES PÚBLICS	19,3	21,4
CENTRES CONCERTATS I PRIVATS	24,1	26,4
TOTAL	20,7	23,1

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports

Si comparem aquesta informació de Mallorca amb la proporcionada pel MEC, es pot concloure que el nombre d'alumnes per aula és més elevat a les escoles de Mallorca (públiques, concertades i privades) respecte de l'Estat espanyol. Com a informació de referència, podem assenyalar que, durant el curs 2004-2005, només les comunitats de Ceuta i Melilla superaven les ràtios de les Balears, en termes generals, i la comunitat de Múrcia en el cas dels centres públics. Si la comparació la fem amb les dades de les Illes Balears en relació amb la ràtio de primària, les xifres són més semblants.

És evident que aquestes ràtios per damunt de la mitjana de l'Estat tenen relació amb el dèficit de places a primària, un dèficit que ha conduït l'administració a adoptar mesures com la d'incrementar el nombre d'alumnes per aula. És preocupant aquesta elevada ràtio a les escoles de Mallorca perquè té una repercussió directa en el treball que realitzen a l'aula l'alumnat i el professorat, especialment en la consideració de les diferències individuals i en el treball de gran grup, sobretot quan aquest es basa en el diàleg, la cooperació i l'intercanvi entre l'alumnat.

L'alumnat estranger a l'educació primària

QUADRE 6. EVOLUCIÓ DE LA MATRÍCULA D'ALUMNAT ESTRANGER⁽¹⁾

	2002-2003		2003-2004		2004-2005	
	Total	Percentatge	Total	Percentatge	Total	Percentatge
CENTRES PÚBLICS	3.620	81,54%	4.185	79,29%	4.795	81,49%
CENTRES CONCERTATS	702	15,81%	975	18,47%	972	16,51%
CENTRES PRIVATS	117	2,63%	118	2,23%	117	1,98%
TOTAL	4.439	—	5.278	—	5.884	—

(1): No inclou l'alumnat d'incorporació tardana

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

Són molts els comentaris que poden suscitar les dades que s'exposen al quadre 6. En primer lloc, l'increment molt considerable de l'alumnat procedent d'altres països, que ha passat de 4.439 durant el curs 2002-2003 a 5.884 el curs 2004-2005, un augment de 1.445 alumnes.

El fenomen actual d'arribada de persones immigrants procedents del nord d'Àfrica, de l'Amèrica del Sud i Central, i dels antics països de l'Europa de l'Est, amb el seu efecte sobre l'escolarització, se suma als increments de matrícula produïts per la immigració de la Península i d'altres països europeus (França, Anglaterra, Alemanya) que tingué lloc anys enrere a la nostra comunitat com a conseqüència de l'activitat turística. La immigració actual està immersa, doncs, en un canvi de tendència caracteritzat per l'arribada de persones procedents de països extracomunitaris. Així, cal tenir en compte que sota la denominació d'alumnat estranger es recull tant l'alumnat procedent de països de la Unió Europea com de països amb una situació socioeconòmica ben diferent. A més, és necessari considerar que, si abans la immigració suposava sobretot un problema lingüístic, ara també ho és cultural i religiós.

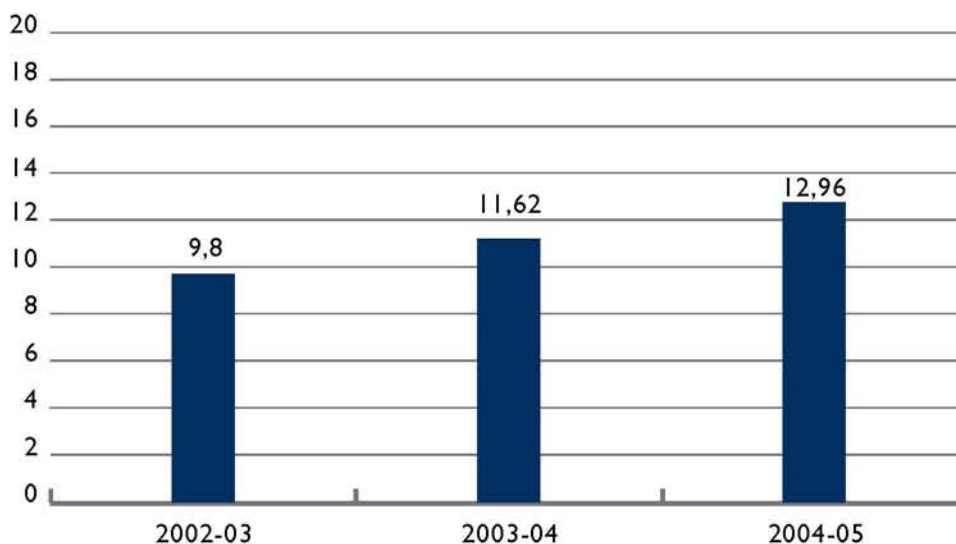
Segons l'*Informe econòmic i social de les Illes Balears, 2002* (Sa Nostra, Caixa de Balears 2003), el canvi de tendència es materialitzà l'any 2001, quan per primer cop els estrangers extracomunitaris varen superar els procedents de la Unió Europea, i assoliren l'any 2002 el 55,4% del col·lectiu d'estrangers a les Balears. Seguint amb el mateix informe, durant el curs 2002-2003 la població estrangera a les aules de les Balears es va incrementar de gairebé un 5% en només un any, sumant 12.345 alumnes en educació obligatòria, enfront dels 4.000 alumnes que hi havia l'any 1999.

Així, mentre que l'alumnat estranger del curs 2001-2002 representava el 5,9% del total de l'alumnat, el curs 2002-2003 es va incrementar fins al 9,2% (Sa Nostra, Caixa de Balears 2004).

Aquest increment, que igualment es dona a tota l'etapa de primària de les Balears, encara que especialment a les illes de Mallorca i Eivissa (March i Orte 2004), és un dels més importants de tot l'Estat espanyol si el comparam amb el de la resta de comunitats autònomes. Efectivament, tal com assenyalen les xifres recollides pel MEC del curs 2003-2004 en relació amb l'alumnat estranger, es tracta d'un dels increments més alts. Així, les dades del MEC situen la nostra comunitat gairebé al capdavant del conjunt de comunitats, amb un percentatge a les Balears del 10,1% i només superat per la comunitat de Madrid amb un 10,2%, mentre que la mitjana espanyola se situa en el 5,7%. Com una referència més, es pot assenyalar que la comunitat que se situa darrere la nostra en alumnat estranger és La Rioja, amb un 8,1%.

Si ens centram en l'etapa de primària a Mallorca, al gràfic 2 queda reflectit l'increment progressiu respecte al total de matrícula de Mallorca, que se situa en el curs 2004-2005 en un 12,96% del total de l'alumnat. És de suposar que aquest increment repercutirà en els propers anys, més acusadament que ara, en l'etapa de secundària obligatòria.

GRÀFICA 2. PERCENTATGE ALUMNAT ESTRANGER SOBRE EL TOTAL DE MATRÍCULA A PRIMÀRIA

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

QUADRE 7. COMPARACIÓ MATRÍCULA GENERAL I MATRÍCULA ALUMNAT ESTRANGER

	2002-2003		2003-2004		2004-2005	
	Percentatge general	Percentatge estrangers	Percentatge general	Percentatge estrangers	Percentatge general	Percentatge estrangers
CENTRES PÚBLICS	57,22%	7,99%	57,32%	9,21%	57,56%	10,56%
CENTRES CONCERTATS	39,82%	1,55%	39,74%	2,14%	39,49%	2,14%
CENTRES PRIVATS	2,95%	0,25%	2,93%	0,25%	2,93%	0,25%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

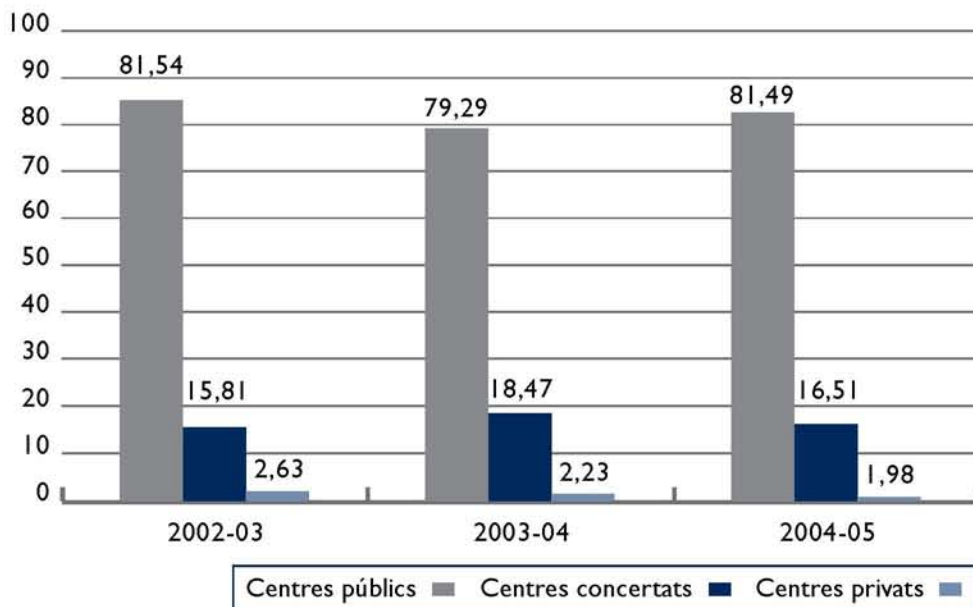
Si comparem els percentatges d'alumnat estranger segons la titularitat del centre amb els percentatges generals també segons la titularitat del centre, es pot concloure que la incidència de l'escolarització de l'alumnat estranger és molt més elevada a l'escola pública.

Així mateix, i sobre la base de les dades aportades per la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura, es pot afirmar que els centres públics ubicats en entorns de nivell sociocultural més baix són els que acullen major nombre d'alumnat estranger procedent de països empobrits.

Igualment, és de destacar l'alta concentració de l'alumnat estranger a les escoles públiques, que arriba a un 81,49% durant el curs 2004-2005 (vegeu el quadre 5). S'evidencia de nou la desigual escolarització dels alumnes immigrants entre l'escola pública i l'escola concertada (les xifres referents a la xarxa d'escoles privades no fan més que confirmar la nul·la presència d'alumnes immigrants).

Aquest percentatge resulta més evident al gràfic 3.

GRÀFICA 3. DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER SEGONS LA TITULARITAT DEL CENTRE

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

Si estam convençuts del dret de tots els ciutadans i ciutadanes a una educació obligatòria de qualitat i en condicions d'igualtat, es pot afirmar que, ara per ara, aquest és un dret en perill, perquè les diferències entre les dues xarxes d'escoles (públiques i concertades) en relació amb l'escolarització d'alumnes estrangers no garanteix aquestes condicions.

Si s'entén que la igualtat en la provisió d'oportunitats significa prestar més atenció als que tenen més necessitats, menys opcions socials, educatives i personals en funció del seu origen, cal un compromís ferm en: a) la compensació de desigualtats, perquè no hi ha major injustícia que considerar iguals les persones que són profundament desiguals, i b) no permetre la creació de grups segregats, perquè la segregació condueix a la marginalitat.

És evident que la compensació de desigualtats és un problema social i no escolar, i que com a tal requereix una voluntat i unes actuacions polítiques decidides a lluitar contra les causes i les con-

seqüències de l'exclusió social (habitatge, treball, prestacions socials, polítiques d'immigració...). Però també és cert que l'escola té un paper important en el desenvolupament de la igualtat i la justícia social (Carbonell 2002). I en aquest sentit cal exigir a l'administració educativa que arbitri les mesures per resoldre aquesta situació:

— Vetllar pel repartiment racional i proporcionat de l'alumnat en els centres sostinguts amb fons públics i sense cap mena de filtre.

— Tenir com a eix central de l'educació intercultural no tant la tolerància enfront la diversitat com la igualtat en la dignitat i l'equitat en el repartiment de recursos i possibilitats (Carbonell 2002), des de la convicció que som més iguals que diferents i que la tolerància és sovint utilitzada com a pretext i legitimació de la segregació social.

— Reconèixer l'esforç de les escoles públiques que, ara per ara, són els principals garants de l'equitat i la igualtat d'oportunitats. Aquest reconeixement suposa, entre altres coses, potenciar que les escoles públiques puguin disposar dels recursos materials i humans que possibilitin una millor prestació de servei públic de qualitat.

— Promoure i donar suport a totes les iniciatives educatives que es desenvolupen als centres amb la finalitat de donar resposta a aquest fenomen, i facilitar tant la integració dels alumnes estrangers com l'acceptació positiva de la població escolar autòctona. Iniciatives que defugen de plantejaments folklòrics, d'un currículum turístic en paraules de Torres (1998), en què la informació sobre altres cultures és superficial, està estereotipada, resulta paternalista i amaga les relacions de poder i de marginació entre els membres del grup majoritari i els dels grups minoritaris.

— Donar continuïtat als programes iniciats per la mateixa administració encaminats a facilitar la integració dels alumnes estrangers (plans d'acollida, programes de suport lingüístic, programes de mediació cultural, activitats de formació del professorat...).

— Desenvolupar una política clara de suport a l'escola pública encaminada a combatre la imatge social deteriorada que s'ha anat configurant a la nostra illa.

QUADRE 8. PERCENTATGE DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA GEOGRÀFICA DE PROCEDÈNCIA⁽¹⁾

	2002-2003	2003-2004	2004-2005
AMÈRICA DEL NORD	0,40%	0,45%	0,37%
AMÈRICA CENTRAL I DEL SUD	47,35%	50,53%	50,06%
UE	25,36%	21,12%	20,58%
RESTA EUROPA	5,96%	6,46%	6,56%

Continua

ÀSIA	2,70%	2,80%	3,12%
OCEANIA	0,09%	0,05%	0,05%
MAGRIB	16,53%	16,95%	17,81%
ÀFRICA SUBSAHARIANA	1,57%	1,61%	1,42%

(1): No inclou l'alumnat d'incorporació tardana

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

En termes generals i sense diferenciar per titularitat del centre, s'observa que l'àrea geogràfica de procedència de l'alumnat estranger a primària més destacada és l'Amèrica Central i del Sud. En concret, els països originaris de la major part dels alumnes són: l'Argentina, Colòmbia i Equador, amb un augment progressiu de l'escolarització d'alumnes procedents de Xile i l'Uruguai.

La Unió Europea ocupa el segon lloc quant a zona geogràfica, amb una mitjana del 22%, i els països originaris majoritaris són Alemanya i el Regne Unit. El tercer lloc de procedència és ocupat per la zona del Magrib, amb una mitjana del 17,09%.

Pel que fa a les altres zones, cal destacar el creixement de la matrícula d'alumnes procedents d'altres països d'Europa, fonamentalment: Bulgària, Romania i Ucraïna, que passen d'un total de 189 alumnes matriculats el curs 2002-2003 a un total de 286 alumnes el curs 2004-2005. El mateix fenomen s'està produint amb la matrícula d'alumnes procedents d'Àsia.

En comparació amb la resta de l'Estat espanyol, i segons les dades publicades pel MEC en relació amb el curs 2003-2004, la distribució percentual és molt similar a la que es donava en el total de les comunitats autònomes. Així per exemple, la població escolar a primària de l'Amèrica Central i del Sud representava el 50,5% i la procedent d'Àfrica (sense diferenciar entre el Magrib i l'Àfrica subsahariana), el 18,9%.

QUADRE 9. DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA GEOGRÀFICA DE PROCEDÈNCIA I TITULARITAT DEL CENTRE⁽¹⁾

	CENTRES PÚBLICS			CENTRES CONCERTATS			CENTRES PRIVATS		
	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2002-2003	2003-2004	2004-2005
AMÈRICA DEL NORD	12	15	16	4	4	2	2	5	4
AMÈRICA CENTRAL I DEL SUD	1.763	2.123	2.417	319	524	511	20	20	18
UE	871	872	964	179	169	170	76	74	77
RESTA EUROPA	222	284	316	35	49	62	8	8	8

Continua

ÀSIA	90	111	148	23	28	27	7	9	9
OCEANIA	1	1	2	1	2	1	2	0	0
MAGRIB	597	710	860	137	185	188	0	0	0
ÀFRICA SUBSAHARIANA	64	69	72	4	14	11	2	2	1
TOTAL	3.620	4.185	4.795	702	975	972	117	118	117

(1): No inclou l'alumnat d'incorporació tardana

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

QUADRE 10. PAÏSOS DE PROCEDÈNCIA DE L'ALUMNAT ESTRANGER DE MÉS ALTA MATRÍCULA⁽¹⁾

	CENTRES PÚBLICS			CENTRES CONCERTATS			CENTRES PRIVATS		
	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2002-2003	2003-2004	2004-2005
Alemanya	369	345	361	106	80	78	53	40	36
Argentina	454	505	623	72	121	133	4	4	9
Bulgària	83	113	128	10	14	17	4	1	—
Colòmbia	441	398	458	75	90	72	3	3	2
Xile	92	110	115	10	20	20	3	3	2
Equador	471	751	737	92	187	154	—	—	—
Marroc	568	691	843	132	180	186	—	—	—
Regne Unit	280	292	338	18	23	27	8	18	16
Uruguai	86	111	179	12	25	35	1	—	—
Xina	49	67	109	11	16	13	3	4	5

(1): No inclou l'alumnat d'incorporació tardana

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres de la Conselleria d'Educació i Cultura

Si diferenciam les escoles segons la titularitat, les zones geogràfiques de procedència de l'alumnat estranger que més presència tenen són l'Amèrica Central i del Sud, la Unió Europea i el Magrib, independentment de la titularitat del centre.

Així, durant el curs 2004-2005, l'alumnat procedent de l'Amèrica Central i del Sud ha suposat un 50,40% de l'alumnat estranger matriculat en escoles públiques, un 52,57% del matriculat en escoles concertades i un 15,38% del matriculat en centres privats.

Pel que fa a la Unió Europea, el percentatge durant el mateix curs escolar s'ha repartit de la manera següent: un 20,10% en escoles públiques, un 17,48% en escoles concertades i un 65,81% en escoles privades. Aquest darrer percentatge confirma el que ja s'ha exposat anteriorment: l'escola privada no escolaritza alumnes estrangers procedents de països empobrits.

L'altra zona geogràfica de procedència amb més alta presència d'alumnes durant el curs 2004-2005 és el Magrib, amb un 17,93% a l'escola pública i un 19,34% a la concertada.

Pel que fa a altres zones geogràfiques (vegeu també el quadre 10), cal destacar l'escolarització progressiva en aquests tres darrers cursos d'alumnes procedents d'Àsia, fonamentalment de la Xina. Així, la matrícula en centres públics ha passat d'un 2,48% el curs 2002-2003 a un 3,08% el curs 2004-2005, mentre que en els centres concertats l'escolarització ha passat d'un 3,27% a un 2,77%.

SEGONA PART: L'ESCOLA QUE VOLEM

Atès que l'educació és una inversió a llarg termini en les persones i en la societat, he considerat convenient incloure algunes reflexions sobre perspectives de polítiques i pràctiques educatives. Entenc que l'anàlisi anterior sobre la situació actual de l'educació primària a Mallorca, feta a partir de les dades exposades, requereix una mirada més ampla sobre el present i el futur que ens permeti saber quina idea d'escola i de qualitat educativa desitjam i cap on decidim encaminar els esforços.

És cert que l'escola pública de primària necessita una política educativa decidida a superar les mancances assenyalades anteriorment; però també ho és que té fet un recorregut històric que ha suposat:

- 1) Una major facilitat per part del professorat a l'hora de fer front als problemes nous de l'educació obligatòria (l'atenció a la diversitat, l'arribada massiva d'alumnat estranger...).
- 2) Una trajectòria —potser en altres moments més entusiasta— d'innovació educativa, d'elaboració de propostes noves encaminades a adequar més bé l'ensenyança a les necessitats de l'alumnat i de la societat en general.

Per tant, des del reconeixement d'aquest recorregut, els propòsits d'aquesta segona part són dos:

- a) Exposar alguns dels reptes de caràcter qualitatiu que té plantejats l'etapa de primària, entenent que parlar de qualitat significa parlar del contingut de l'ensenyança i de les condicions d'aprenentatge que s'ofereixen a l'alumnat.
- b) Fer referència a experiències escolars, a pràctiques educatives que s'estan desenvolupant actualment a la nostra illa amb la voluntat de respondre a aquests reptes; perquè l'obligació de reconèixer i difondre les bones pràctiques docents i totes les iniciatives dirigides a millorar l'escola no és exclusiva de l'administració educativa, sinó que afecta tots els que tenim l'oportunitat de conèixer-les.

Una part de la recuperació de la confiança social en l'escola pública depèn de la difusió i promoció de les experiències innovadores que s'estan duent a terme dins una diversitat d'enfocaments i línies de treball, com també del reconeixement de la feina feta per tantes i tants mestres de primària en escoles sense una dotació de recursos especialment destacable. L'escola que volem existeix i, de fet, n'hi ha exemples al nostre entorn. El repte consisteix en el fet que aquesta sigui la proposta majoritària per a tots els nins i les nines de primària.

En la seva reflexió sobre el fracàs de les reformes educatives, Sarason (2003) identifica un seguit d'aspectes que considera claus per ajudar a entendre la complexitat del canvi en el sistema educatiu. Alguns d'aquests aspectes són:

- La necessitat de pensar els problemes de l'educació de forma sistèmica; d'aquí la importància de coordinar i complementar esforços, com també d'identificar i prioritzar els canvis fonamentals en cada element del sistema que portin a la seva millora com un tot.
- La necessitat de considerar que la resolució dels problemes de l'educació no recau de forma exclusiva en els agents educatius.
- La necessitat de transformar les relacions de poder dins el sistema.
- La importància de convertir les escoles en espais en què tant l'alumnat com el professorat puguin assolir un desenvolupament satisfactori.
- La necessitat de reconsiderar si l'educació a l'escola pot millorar només amb reformes que suposen més recursos humans i materials; des de la idea que el canvi que es requereix implica que les escoles siguin espais atractius intel·lectualment, que estimulin la curiositat i l'interès de totes les persones implicades.

Com es pot transformar l'escola en una institució que respongui a les necessitats d'un món globalitzat, d'una cultura profundament influenciada per les tecnologies de la informació i la comunicació que —no ho oblidem— marquen nous tipus de relació de poder, d'un mercat de treball flexibilitzat i amb demandes formatives en canvi constant? Com podem millorar l'escola perquè pugui respondre al desig i alhora necessitat d'una societat més justa, més participativa i solidària?

Aquestes qüestions i altres són les que, ho vulguem o no, marquen el treball quotidià del professorat de primària, i ens situen en la tessitura d'haver de revisar l'escola des de la perspectiva del present i del futur.

Per no estendre'm massa assenyalaré només tres d'aquests reptes fent referència a experiències escolars que s'estan desenvolupant a la nostra illa.

I. L'expansió contínua del coneixement

Una expansió que es tradueix en noves disciplines i noves relacions entre sabers, i que reclamen de les persones una formació contínua com també la capacitat per enfrontar-se als canvis. A més, la rapidesa dels ritmes de canvi en el coneixement, i a la societat en general, està qüestionant les bases del que es considera important per a l'ésser humà al llarg de la seva vida i, per tant, del que s'ha d'ensenyar a les escoles.

Tanmateix, la discussió sobre la quantitat de continguts que s'han d'ensenyar a l'escola encara continua sent uns dels punts principals en l'aplicació de les reformes educatives, mentre el professorat i l'alumnat pateixen una sobrecàrrega que condueix moltes vegades a un tractament superficial de molts coneixements, a una cursa obsessiva per acabar *els programes* i, en conseqüència, a un ús quasi exclusiu del llibre de text com a recurs pedagògic.

Davant aquest panorama, cal destacar les experiències que s'estan duent a terme a escoles de Mallorca (moltes vegades de manera coordinada entre les etapes d'infantil i primària) i en les quals el professorat dona forma a una concepció del coneixement com a recurs per abordar problemes rellevants, i no com a fi en si mateix. Uns coneixements que es pretén que ajudin l'alumnat a analitzar i comprendre millor el món en què viuen (per això es parla de problemes i qüestions rellevants de caràcter personal, social, cultural i ambiental). I des d'aquesta comprensió, que estigui més capacitada per prendre decisions individuals i col·lectives, participant activament en la seva transformació.

Aquesta proposta educativa guarda una relació estreta amb la visió sobre l'educació intercultural assenyalada anteriorment en parlar dels alumnes estrangers a Mallorca. Ajudar l'alumnat a comprendre millor el món no es pot fer des de plantejaments simplistes sobre les cultures que el conformen.

Com a exemple concret d'aquests tipus d'experiències es pot assenyalar el que en el nostre àmbit es coneix com a projectes de treball i que es duen a terme a escoles de Mallorca, en alguns casos, com a proposta de tot el centre, és a dir, dels tres als dotze anys. Els projectes de treball, com a proposta educativa, atorguen al professorat un paper nou segons el qual deixa de ser el transmissor de coneixement per convertir-se en facilitador de la seva construcció; en un món en què el saber augmenta i es transforma amb rapidesa, i en el qual es fa impossible saber-ho tot.

Aquesta idea que la funció principal de l'escola i del professorat és més aviat garantir l'aprenentatge profund i amb sentit de l'alumnat que li permeti interpretar el món i continuar aprenent al llarg de la seva vida, és a la base de moltes de les propostes de millora i també en moltes de les visions desitjables de l'escola del futur.

2. El desenvolupament accelerat de les tecnologies de la informació i la comunicació

Tecnologies que suposen per a les persones la possibilitat d'establir una relació immediata amb qualsevol realitat i accedir fàcilment a tot tipus d'informació, la qual cosa ha amplificat de forma significativa l'àmbit de socialització i d'experiència de l'alumnat i, en conseqüència, les possibilitats d'a-

aprenentatge. Però cal no oblidar que també estan suposant processos de desinformació i manipulació, i d'aquí la necessitat de facilitar a l'escola que l'alumnat pugui aprendre a contrastar fonts i punts de vista per poder determinar quina informació és rellevant i sota quins paràmetres se selecciona, es difon i s'interpreta (Carbonell 2001).

En aquest sentit es pot al·ludir al treball que es fa a escoles de Mallorca i en què les noves tecnologies són utilitzades com un recurs integrat en la dinàmica habitual de les aules. Un recurs que es fa servir per: a) possibilitar la comunicació amb l'alumnat d'altres centres, b) facilitar a l'alumnat la recerca d'informació i la seva interpretació, c) millorar l'elaboració i la presentació de treballs escolars, d) adaptar l'aprenentatge a les necessitats i possibilitats de cada persona (per exemple, amb propostes de correcció immediata, a través de simulacions) i e) introduir l'elaboració de pàgines web i de documents multimèdia diversos. En poques paraules, les noves tecnologies són considerades com un recurs —i com a tal, en el marc d'un projecte que els atorga sentit educatiu— que obre noves possibilitats de descoberta, d'investigació i de creativitat per a l'alumnat, alhora que permet a les escoles reconsiderar l'organització rígida dels temps i dels espais d'aprenentatge.³

3. L'aprofundiment en els principis bàsics de la democràcia i en la seva pràctica real

Una pràctica sustentada en la participació de les persones en la realització de les decisions públiques. La formació de la ciutadania, principi bàsic de l'educació obligatòria, requereix que l'escola sigui, en tots els seus àmbits, un espai d'aprenentatge de la participació ciutadana i la presa de decisions individuals i col·lectives. Un escenari democràtic en el qual poder exercir els drets i els deures a través del diàleg i la participació en els assumptes que afecten les persones que conviuen a l'escola.

Cal recordar que l'any 1996 l'informe de la UNESCO (Delors et al. 1996) ja assenyalava que el propòsit essencial de l'educació no sols havia de consistir que les persones aprenguessin coneixements, sinó també a aprendre a ser i a viure amb els altres en un món complex i canviant.

En aquest sentit es poden considerar les iniciatives que s'estan desenvolupant en escoles de primària de Mallorca i en les quals la participació de l'alumnat en la vida escolar —de l'aula i del centre— és un dels principis reguladors de l'organització de la vida quotidiana. En altres paraules, iniciatives que van més enllà de les declaracions d'intencions i en què els valors democràtics no són ensenyats sinó viscuts.

Experiències com les assemblees d'aula o tutories col·lectives, les juntes de delegats, el desenvolupament de projectes comunitaris per part de tota l'escola, la presa de decisions conjunta sobre les normes i els drets que regulen la vida a l'escola, el plantejament democràtic de la resolució de conflictes, etc., són alguns exemples d'aquestes iniciatives.

Igualment ho és el desenvolupament en escoles de primària de Mallorca del projecte de Filosofia 3/18. Concretament, durant el curs 2004-2005 el projecte s'estava treballant en quaranta-tres escoles públiques i en cinc escoles concertades de Mallorca.

³ Xarxa europea d'escoles innovadores en l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació (European Network of Innovative Schools: <http://enis.eun.org>).

El projecte de Filosofia 3/18 és una proposta educativa per a l'educació infantil, primària i secundària que pretén desenvolupar les habilitats de pensament dels estudiants, ajudant-los a comprendre les matèries d'estudi, a ser més conscients de la riquesa del bagatge intel·lectual heretat i a preparar-se per participar en un món democràtic. La filosofia, com la disciplina humanística més adequada, n'és el mitjà i la finalitat, perquè a través del seu contingut i del seu mètode permet a l'estudiant de reflexionar sobre temes presents en totes les altres disciplines i que són fonamentals per a la vida humana, per a la presa de posició de l'individu en el món. La finalitat no és convertir els infants en petits filòsofs, sinó convertir-los en individus que tinguin elements per prendre decisions, que prevegin les conseqüències de les seves accions, procurant que siguin més reflexius, considerats i raonables.

Cal destacar que el projecte ha estat recomanat pel Consell d'Europa com un dels projectes educatius que contribueixen a l'educació democràtica [Document: DECS/SE/BS/Donau (93)2].

REFLEXIONS FINALS I PROPOSTES

Per concloure, plantejaré els punts més rellevants sobre la situació actual de l'educació primària a Mallorca que he exposat, com també algunes propostes que es desprenen de la reflexió sobre les pràctiques educatives que es duen a terme a la nostra illa:

1. La necessitat de mantenir la política de construcció de centres públics nous i donar-li un impuls fort per poder atendre de forma adequada l'increment de l'alumnat de l'etapa, un increment que possiblement augmentarà com a conseqüència del fenomen de reagrupació familiar i del procés de regulació d'immigrants extracomunitaris, com també l'augment de naixements de mare estrangera a la nostra comunitat.

2. Igualment, cal revisar que la tendència a fer augmentar el nombre d'aules a les escoles ja existents no repercuteixi negativament sobre les pràctiques educatives, com a conseqüència de l'ocupació d'espais comuns destinats a altres funcions.

3. És preocupant que a Mallorca la ràtio a primària sigui de les més elevades de l'Estat espanyol, com a conseqüència d'una manca de places que ha conduït l'administració a adoptar la mesura d'incrementar el nombre d'alumnes per aula.

Cal no oblidar que aquesta situació és també fruit del dèficit en el finançament del sistema escolar de les Illes Balears per la transferència mal dotada econòmicament que va tenir lloc l'any 1998, i que va suposar una quantitat per habitant un 18,2% inferior a la mitjana de les altres nou comunitats que el mateix any varen veure transferides les competències educatives. Cal tenir present també l'augment significatiu de la població escolar que s'ha produït a Mallorca, i a la comunitat balear en conjunt, com a conseqüència de la immigració.

4. La incidència de l'escolarització d'alumnes estrangers és molt més elevada a l'escola pública (el 81,49% durant el curs 2004-2005) i, a més, els centres públics ubicats en entorns de nivell socio-cultural més baix són els que acullen major nombre d'alumnat estranger procedent de països

empobrits. S'evidencia així la desigual escolarització en els centres sostinguts amb fons públics (escola pública i escola concertada).

Aquesta desigualtat entre escoles no facilita el dret de tots els ciutadans i ciutadanes a una educació obligatòria de qualitat ni garanteix la igualtat en la provisió d'oportunitats. En conseqüència, cal un compromís de l'administració en la compensació de desigualtats i en la lluita contra la creació de guetos escolars, arbitrants mesures com les que s'han exposat anteriorment.

5. Cal dotar les escoles dels recursos humans i materials que els permetin estar en condicions de donar resposta als reptes que se li plantegen en les condicions de qualitat necessàries, amb estratègies de suport adaptades a nivells i ritmes de desenvolupament professional diferents, com també a problemàtiques diverses, deixant enrere la tendència cap a la uniformitat dels centres.

6. Igualment necessari és el suport a les iniciatives dels claustres que són fruit d'un treball compartit com també als projectes territorials que inclouen més d'un centre. Aquest suport implica una major autonomia dels centres, de manera que puguin respondre als problemes i dur a terme iniciatives encaminades a atendre millor les necessitats de l'alumnat, el professorat i les famílies.

7. Un element que pot impulsar processos de millora és la promoció i el suport a la creació de xarxes d'intercanvi i cooperació entre les escoles (presencials i virtuals) per facilitar la comunicació d'experiències i la reflexió sobre aquestes.

8. Juntament amb l'autonomia, cal mantenir un diàleg amb tots els sectors de la comunitat educativa —especialment amb el professorat— a l'hora de prendre decisions. Perquè els canvis no es poden imposar i està demostrat que les propostes de l'administració que no compten amb la implicació i la participació del professorat, en general, sols suposen canvis secundaris.

Potser la situació que vivim des de març de 2004 com a conseqüència del canvi polític a l'Estat espanyol, caracteritzada per la paralització de la LOCE i pendent d'una nova llei orgànica d'educació, sigui una oportunitat per reprendre el diàleg i consensuar el model de desenvolupament personal i social que desitjam.

La qualitat de l'educació, entesa en termes d'adquisicions culturals substancials, de desenvolupament d'actituds per a la convivència democràtica, de millora de la igualtat d'oportunitats, de preparació per als reptes del present i d'un futur previsible, necessita el compromís i la implicació substantiva dels distints sectors participants, des del convenciment que tenir posicions diferents enriqueix l'espai comú i que rebutjar les visions diferents a les nostres és un perjudici per a la col·lectivitat.

BIBLIOGRAFIA

CARBONELL, J. (2001). *La aventura de innovar. El cambio en la escuela*. Madrid: Morata.

CARBONELL, J. (2002). Educación intercultural: principales retos y requisitos indispensables. *Kikiriki Cooperación Educativa*, 65, 63-68.

DELORS, J. [et al.] (1996). *La educación encierra un tesoro*. Madrid: Santillana.

Informe econòmic i social de les Illes Balears, 2002. Sa Nostra, Caixa de Balears, núm. XXXV, setembre 2003.

Informe econòmic i social de les Illes Balears, 2003. Sa Nostra, Caixa de Balears, núm. XXXVI, setembre 2004.

MARCH, M.; ORTE, C. (2004). «Educació i immigració a les Illes Balears: cap a una dualització escolar i social?». *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2004* (pàg. 80-105). Fundació Guillem Cifre de Colonya.

MEC. *Estadísticas de las enseñanzas no universitarias. Datos avance del curso 2004-2005*.

MEC. *Estadísticas de las enseñanzas no universitarias. Series e indicadores 1994-95 a 2003-04*.

SARASON, S. (2003). *El predecible fracaso de la reforma educativa*. Barcelona: Octaedro.

TORRES, J. (1998). *Globalización e interdisciplinariedad: el currículum integrado*. Madrid: Morata.